

2019. aasta keeleauhinnad

Sirli Zupping

haridus- ja teadusministeeriumi keeleosakonna nõunik

2019. aastal tähistati eesti keele aastaga saja aasta möödumist päevast, mil eesti keelt mainiti esimest korda riigikeelena. Sel puhul korraldati eesti keele mainet toetavaid üritusi, jätkusid traditsioonilised konverentsid ja keelepäevad ning anti välja keeleauhindu. Järgnevas on ülevaade F. J. Wiedemanni keeleauhinnast ja 2019. aasta keeletegude konkursist.

Wiedemanni keeleauhinna laureaat on Helle Metslang

Ferdinand Johann Wiedemanni keeleauhind määratakse igal aastal ühele isikule tema väljapaistvate teenete eest keelevaldkonnas. Keeleauhind on riiklik preemia, millega tunnustatakse neid, kes on andnud eesti keele arengusse erakordse panuse, aidanud eesti keelt hoida ja arendada.

Wiedemanni keeleauhinna laureaat 2020. aastal on Tartu ülikooli tänapäeva eesti keele professor Helle Metslang. Vabariigi valitsus tunnustas Helle Metslangi Wiedemanni keeleauhinnaga tema pühendunud ja pika-aegse töö eest keelevaldkonnas. Tunnustamisel toodi välja tema teened keeleteaduses ja keelevaldkonnas üldisemalt. 2020. aasta Wiedemanni keeleauhind määrati talle kui viljakale keeleteadlasele pühendunud töö eest grammatika uurimisel, keeleteoimetajate ja keeleuurijate põlvkondade harimisel ning keelehuviliste innustamisel. Wiedemanni keeleauhind anti laureaadile üle 23. veebruaril 2020. aastal Eesti teaduste akadeemias.

Keeleteaduses tunneme Helle Metslangi grammatikauurijana, kelle teadustöö keskmes on eesti keele süntaks ja selle ajalooline areng; ta on seletanud ja mõtestanud eesti kirjakeele arengut laiemalt, aga vaadelnud ka kitsamalt näiteks eri tüüpi grammatikamuutusi, eesti keele käänete funktsioone, infostruktuuri, pragmaatilisi lausetüpe ja sihitise käändevormi valiku tegureid. Helle Metslangi rahvusvahelist koostööd ilmestavad uurimused ja koostööprojektid keeletüpoloogia vallas. Õppejõuna on

Helle Metslang töötanud nii Eestis kui ka Soomes: Tartu ja Tallinna ülikoolis ning Helsingi ja Oulu ülikoolis. Alates 2006. aastast on ta juhtinud emakeele seltsi, mille liikmeskond seltsi 100. sünnipäevaks on kasvanud juba 394ni.

2019. aasta keeleteod on masintõlge, veebipõhine kõnetuvastus ja Õigekirjagurmaan

Aasta keeleteoauhinda on välja antud juba 14 aastat, konkurssi korraldab haridus- ja teadusministeerium koostöös emakeele seltsi ja igal aastal eri kooliga. Keeleteo konkursil tunnustatakse tegusid, mis tõstavad eesti keele tuntuks ja mainet, väärtustavad eesti keele õpetamist, õppimist ja oskamist, soodustavad eesti keele kasutamist ja staatuse kindlustamist ning edendavad eesti keele talletamist ja uurimist.

2019. aasta keeleteo tiitlile esitati 34 keeletegu, mille seast valiti välja peaauphinna vääriline tegu ja rahvaauhind. On tavaks saanud, et peaauphinna väärilise teo valivad taasiseseisvunud Eesti haridus- ja teadusministrid, rahvaauhind selgitatakse avaliku hääletuse teel. 2019. aasta keeleteo laureaadid tehti teatavaks 11. märtsil Põlva gümnaasiumis pidulikult aktusel.

2019. aasta keeletegude konkursil võidutsesid keeletehnoloogia teod, peaauphind läks jagamisele Tallinna tehnikaülikooli veebipõhise kõnetuvastuse ja Tartu ülikooli masintõlke vahel. Ära märgiti ka eesti teaduskeele konverentsid ja uued artiklid Vikipeediale. Rahvahääletuse võitis Õigekirjagurmaani Instagrami konto, mille kaudu vahendatakse eesti keele instituudi keelenõu.

TTÜ keeletehnoloogia laboris väljatöötatud kõnetuvastussüsteem on kõigile tasuta kättesaadav (<http://bark.phon.ioc.ee/webtrans>). Süsteemi arendab Tanel Alumäe juhitud tööühm, kuhu kuuluvad veel Ottokar Tilk ja Asadullah. Kõnetuvastus on tehnoloogia, mille abil muudetakse kõne tekstiks. Kõnetuvastus võimaldab näiteks dokumentide dikteerimist, kõne- ja videosalvestuste transkribeerimist ning kõne abil arvutite ja seadmetega suhtlemist. Eestikeelne kõnetuvastus on jõudnud reaalsete rakendusteni, mida kasutavad näiteks Põhja-Eesti regionaalhaigla radioloogid, samuti Eesti meediamonitooringufirmad raadio- ja telesaadete automaatseks transkribeerimiseks. Hiljuti jõudis kõnetuvastus Riigikogu saali, kus plaanitakse hakata kõnetuvastuse abil automaatselt stenogramme looma.

Tartu ülikoolis loodud neurotõlge (translate.ut.ee) on tehisnärvivõrkudel põhinev masintõlge, mis toetab tõlkimist eesti-inglise, eesti-vene ning eesti-läti keelesuundadel, hiljuti on lisandunud ka tõlkimisvõimalus leedu, saksa ja soome keelde. Kui päringuaknasse tekst tippida, siis keele tuvastamisega saab neurotõlge ise hakkama, tuleb vaid määrata sihtkeel ja stiiliväljund. Kuigi see masintõlge on loodud tõlkimiseks, tuleb huvitava lisavõimalusena ära märkida, et neurotõlge oskab parandada ka eesti keele grammatikavigu ja lisab kirjavahemärke. Töörühma juhivad Mark Fišel ning liikmed on Andre Tättar, Lisa Yankovskaya, Lisa Korotkova, Liisa Rätsep, Maksym Del ja Annika Laumets-Tättar.

Rahvaauhinna võitnud Õigekirjagurmaani Instagram (<https://www.instagram.com/oigekirjagurmaan/>) on tänapäevane meedium, mille kaudu vahendatakse keelenõu. Õigekirjagurmaan jagab keelehuvilistele uusimaid keelesoovitusi ja teateid keelemaailmast. Need õpetlikud postitused levivad keelevaldkonnast väljapoole ning kõnetavad selgelt ja tabavalt eriti nooremat põlvkonda. Õigekirjagurmaanil on Instagramis juba tuhandeid jälgijaid (12 700 jälgijat 2020. a märtsi seisuga). Kert Kask avas Õigekirjagurmaani konto mullu juunis ja sealtpeale kaheksa kuu jooksul on avaldatud üle 150 postituse, mida jagatakse edasi nii Facebookis kui ka Twitteris ja nii levib keelenõu ka nendeni, kes traditsioonilisi keelehooldelikeid iga päev ei kasuta.

Ministritest koosnev žürii tõstis esile veel kaht keeletegu: „140 uut artiklit Vikipeediale“ ning eesti teaduskeele konverentsi „Eestikeelne ja üleilmne teadus“. Kadrioru saksa gümnaasiumi õpetajad ja õpilased algatasid mullu ettevõtmise, kus Vikipeediasse kirjutati üle 140 eestikeelse artikli. Õpilased tunnistasid, et Vikipeediasse kirjutamine võib tunduda esmapilgul lihtne, kuid korraliku artikli koostamine nõuab palju lugemist, süvenemist ja ladusat sõnaseadmisoskust. Õpilasi innustasid emakeeleõpetajad Piret Järvela ja Laura-Liisa Perova ning ajaloo- ja ühiskonnaõpetuse õpetaja Mihkel Kõrbe, Vikipeedia alal jagas neile nõu vikipedist Ivo Kruusamägi. Seda ettevõtmist tunnustati kui head näidet kirjutamisülesandest, mis täidab nii digihariduse õppekava kui ka tekstiloome arendamise elulist eesmärki. Toodi välja, et see on oluline noorte tekstiloomeoskuse arendamiseks, silmaringi laiendamiseks ja ka isikliku kogemuse saamiseks, et eesti keeles saab kirjutada mistahes teadusharu saavutustest.

Veel tõi žürii esile eesti teaduskeele arendamise vajalikkust, kuna teaduse ja kõrghariduse keelsusel on siirded kõigisse eluvaldkondadesse. Tallinna ülikooli teaduskeelekeskus on Peep Nemvaltsi juhtimisel tege- lenud eesti teaduskeele arendamise ja selle vajalikkuse teadvustamisega aastaid, kirjutades artikleid ja korraldades konverentse. Toimunud on seitse üleriigilist eesti teaduskeele konverentsi ning rahvusvaheline teaduskeelte konverents, samuti valdkondlikke ning valdkonnaüleseid arutlusringe ja seminare.

2019. aasta konkurs jäb meelde selle poolest, et keeleteo kan- didaatidena oli esitatud rohkem keeletegusid kui ühelgi varasemal aastal. Järgnevalt on esitatud kõik keeleteod, mis olid üles seatud. Tegude kirjeldused on esitatud kujul, nagu nende konkursile esitajad seda teinud olid.

- **Nagib Mahfuzi „Kahe palee vahel“ tõlge eesti keelde, Kalle Kase- maa** – ladus ja nüansirikas tõlge, mida on nauding lugeda. Tõlkija on oskuslikult kasutatud eesti keele rikkusi ja võimalusi.
- **Kathleen Jamie „Leiud“ tõlge eesti keelde, Maarja Pärtna, Ene- Reet Soovik** – esseed on leidnud tõlkija, kes suudab teksti edasi anda maakeelse lugeja omailmas, arvestades eesti keele sügavuse ja võimalustega.
- **Delfi emakeelemäng „Kristjan Jaak Petersoni teekond Riiast Tartusse“, Liina Kanarbik, Heleri Kuris, Toom Tragel** – emakeele- päevaks loodud veebimäng, kus teekonnal Riiast Tartusse sai Petersoni rännaku kaudu keeleteadmisi.
- **Eesti keele nädal KeeLEST, Lea Kreinin (Eesti Instituut)** – esimene üleilmne eesti keele nädal (23.–29.09). Oli võimalik õppida sõnu keelemängu ja videote abil, keelt õpetati ka hüpik-keelegaamades.
- **Üle-eestiline üleskutse „Omasõnad 2019“, Karolina Lorenz, Mari Roostik, Karl G. Adamsoo** – üleskutse, millega paluti sotsiaalmee- dias postitades kasutada rohkem eesti omasõnu. Eesmärk oli näidata, et eesti keeles rääkimine, lugemine ja kirjutamine on oluline ning jätkuvalt moes.
- **„Mikita keeleaabits. Põliskeele omailm“, Valdur Mikita, Maite Kotta** – keeleaabits, mis jutustab eesti keele omailmast. Raamat on tõendus sellest, et eesti keel on põnev nii arutlusteks kui ka loomin- guks.

- „Sõnajalaõis“, Mare Kitsnik, Mare Kõrtsini, Dagne Aaremäe – gümnaasiumi eesti keele kui teise keele õppekomplekt, milles lähtutakse kommunikatiivse keeleõppe ja aktiivõppe põhimõtetest.
- **Keeleteadlik ja innustav virgutusvõimlemine Vikerraadios, Martin Kõrv** – näide kaasahaaravast ja selgest keelekasutusest.
- **Riia–Tartu keeleretk Kristjan Jaak Petersoni radadel, Jüri Valge (korraldustoimkonna juht) ning keeleretkel osalenud koolid: Annelinna gümnaasium, Hugo Treffneri gümnaasium, Jaan Poska gümnaasium, Kristjan Jaak Petersoni gümnaasium, Miina Härma gümnaasium, Tamme gümnaasium, Rõngu gümnaasium, Riia eesti kool, Eesti Üliõpilaste Selts** – keeleretk, mis kulges Petersoni radadel Riist Tartusse (08.–15.06), retkelised (üle 200 noore) läbisid ligi 270 km. Retkel oli võimalus samastuda Petersoniga, mõelda tema elule ja loomingule. Vahepeatustes korraldati temaatilised konverentsid.
- **Keelekümblus „Vastastikku rikkaks“, Lauri Kõlamets, Tartu Aleksander Puškini kool, Tartu Raatuse kool** – Tartu kooli õpilaste lõimimine keeletundides, kus peamine rõhk on suhtlusel. Projekt aitas luua sõprussidemeid, arendada keeleoskust ja tõsta õpimotivatsiooni.
- **Hilli Ranna keelemängud** – õppematerjalid ja raamatud (matle.eu), mis pakuvad tuge lasteaialastele ja nooremale koolieale ning on kui targad teejuhid lugemisõhina ja jutuvestmislusti kasvatamisel.
- **Nuti ristsõnad, Nuti Grupp OÜ, Tarmo Tuule** – eri põlvkondadele suunatud ristsõnad, lauamängud, mälumängud, digitaalne nutikas ajaviide.
- **Keeletoimetaja kutseksam, Reili Argus, Annika Hussar, Maris Jõks jt** – esimene keeletoimetajate kutseksam toimus 18. juunil 2019. Kutseksami sooritanu suudab pakkuda tellijale toimetamist esmaklassilisel tasemel.
- **Kampaania „Kutsu keeletoimetaja külla!“**, Kristel Ress jt – Eesti Keeletoimetajate Liidu liikmed pakkusid tasuta keelenõu 45 asutusele üle Eesti. Üks eesmärke oli tõsta avalikkuse teadlikkust keeletoimetaja töö kohta.
- **Murdeportaal Murdekiiker, Jüri Viikberg** – noorte murdeportaal, mis tutvustab eesti murdeid kõnes ja kirjas interaktiivsel moel. Eesmärk on elavdada noorte huvi keele vastu üldiselt, teavitada rahvakeele infokanaleist, tugevdada kodukoha identiteeti.

- **Eesti-soome veebisõnaraamat, Heikki Hurtt, Margit Langemets (EKI) jt** – sõnaraamatute andmebaas, kuhu on koondatud mitu sõnakoogu. Veebiliideses on kaks keelesuunda ühendatud nii, et hõlpsasti on võimalik mõlemast veebisõnastikust otsida nii soome kui ka eesti sõnu ja lauseid.
- **Keeleportaal Sõnaveeb, Margit Langemets (EKI) jt** – kogu keeleinfo on Sõnaveebis ühes kohas: uued sõnad ja väljendid, seletused, näite-lauseid, naabersõnad, päritoluinfo, käänamine ja pööramine, vene vasted, sõnamängud jpm.
- **Taimi Paljaku ilmateade** – sünoptiku ilmaprognoosid on mitme aastakümne vältel rõõmustanud eestlaste kõrva prognoosidega, mis on imeilusa sõnakasutusega ja grammatiliselt nauditavad.
- **Tartu ülikooli kõrgharidustermine keelenurk, Riina Reinsalu, Ann Siiman jt** – 2018. aasta märtsist 2019. aasta detsembrini avaldati TÜ ajakirja keelenurgas 20 artiklit kõrgharidustermine kohta. Käsitleti eri valdkondade oskuskeelt ja termineid, et juhtida neile õppejõudude ja üliõpilaste tähelepanu. Iga termini kohta kirjutati ka vikiartikkel.
- **15 aastat eesti keele õpet Luxembourgis, Tiina ja Alo Malt** – emakeeleõppe korraldamine ja eesti õpilaste identiteedi hoidmine välismaal on õpetajatelt nõudnud suurt entusiasmi ja pühendunud tööd. Tiina Malt on staažikaim Eesti õpetaja Euroopa koolides.
- **E-kursus „Keeletee“, Leelo Kingisepp, Marju Ilves** – mahukas ja mitmekesine eesti keele kui võõrkeele B1-tasemel õppijatele loodud e-kursus, millel on juba üle 3000 kasutaja. Rikkalik harjutusvara eesti keele õppimiseks.
- **Konverents „Keeleseadus 30“, Mart Rannut jt** – 18. jaanuaril 2019 täitus 30 aastat keeleseaduse vastuvõtmisest. Seda tähtpäeva tähistati keelekonverentsiga, kus käsitleti keelelisi õigusi eri keeleseadustes ning rahvusvahelist keeleõigust.
- **ERRi sõnakorje „Kõige eestilikum sõna“, Rain Kooli, Ester Urbala** – ERR korraldas suure keelealgatuse, millega kutsus kõiki üles leidma eestilikumaid sõnu. Otsiti sõnu, mis peegeldaks kõige paremini Eestit ja eestlust. Saadeti üle 2000 sõna ja kõige eestilikumaks valiti „sõnajaalõis“.
- **Õpilaskõigustlus „Ood eesti keelele“, Marika Nugis, Sirje Ääremaa** – noortele mõeldud loomevõistlus, millega kutsuti mõtlema eesti keele

väiksusele ja suurusele, erilisusele, rollile, väärtusele, juurte hoidmisele. Esitati üle 200 töö 29 õppeasutusest (sh välismaalt).

- **Sõnade leiutamise võistlus, Ilona Martson, Kadri Hinrikus, ajakirjad Täheke ja Hea Laps** – laste sõnavõistlus, millega kutsuti leiutama uusi emakeelseid sõnu võõrkeelsete laensõnade asemele. Võidusõnad: *välevorst, einering, tujukuju, suunamudija* jpt. Osales üle 600 lapse nii Eestist kui ka välismaalt.
- **Kuusalu rannakeele sõnaraamat, Heli Kendra, Piret Norvik, Vilja Oja** – sõnaraamat kannab meieni eesti rahvakeele rikkuse ja omapära, annab ilmekalt edasi nii rannarahva keelt kui ka elulaadi. Sõnaraamat on 7000 murdesõna.
- **EKI keelekooli artiklid, Peeter Päll, Annika Koppel jt** – EKI keelekoolis jagatakse keelesoovitusi, arutletakse keele arengute üle, antakse teada uutest võimalustest. Sari ilmub Postimehe lisas AK Kultuur.
- **„Eesti-hiina põhisõnavara sõnastik“, Gao Jingyi** – teejuht hiina keele juurde. Sõnastikus on üle 5000 märksõna.
- **Keeleteemad Postimehe „Meie Eestis“, Martin Ehala** – rubriik „Haridus ja teadus“ käsitleb Eestile olulisi küsimusi üldhariduse, kõrghariduse ja teaduse vallas. Keeleteemalised artiklid toovad lugejani köitvas publitsistlikus stiilis süvaanalüüsi, avavad uusi vaatenurki.

Kokkuvõttes saab tõdeda, et 2019. aasta keeleteod peegeldavad hästi seda, mis on eesti keele arendamisel oluline: teaduskeele areng ja terminoloogia, keeleõpe nii traditsioonilisel viisil kui ka e-õppena, keelemängud, keelehoole ja keeleteoimetus, uuringud, sõnaraamatud, tõlkimine, masintõlge, kõnetehnoloogia ning hulk eesti keelt propageerivaid ja head keelekasutust edendavaid tegusid.